

- ❖ впровадження інноваційного управління на маркетинговій основі;
- ❖ вдосконалення методології та розробка нових методик лікування;
- ❖ забезпечення сучасним медичним обладнанням;
- ❖ оновлення та модернізація матеріально-технічної бази;
- ❖ постійне удосконалення надаваних послуг та розробка нових пропозицій послуг;
- ❖ впровадження наукомістких та ресурсозберігаючих технологій;
- ❖ введення кваліфікаційних новацій для персоналу.

Таким чином, курортно-рекреаційна сфера має чітко виражений інноваційний характер, оскільки передбачає постійне оздоровлення різних ринкових сегментів споживачів, а дану мету можна досягнути лише за рахунок інноваційного підходу щодо надання комплексу послуг. Саме інноваційний розвиток підприємств цієї сфери дозволить сформувати конкурентні переваги та досягти високого рівня конкурентоспроможності шляхом мобілізації інноваційного потенціалу.

В подальших наукових дослідженнях доцільно аналізувати вплив та оцінку ефективності інноваційних вкладень на конкурентоспроможність підприємств досліджуваної сфери.

Список використаних джерел:

1. Апрасанін О.Д. Інноваційний менеджмент: Монографія / О.Д.Апрасанін. – К.: Афіша, 2005. – 311 с.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №36. – С.266. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

УДК 338.48

І.В.Свида, к.е.н.,
Мукачівський державний університет,
м. Мукачеве

СУЧАСНІ ФОРМИ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Обґрунтовано перспективність розвитку екстремальних видів туризму в Закарпатській області.

Обоснована перспективність розвитку екстремальних видів туризму в Закарпатской области.

Grounded perspective of extreme kinds of tourism in the Transcarpathian region.

Ключові слова: екстремальний туризм; гірські, наземні, повітряні, водні види екстремального туризму; міжнародний ринок туристичних послуг.

Туризм в уяві більшості людей пов'язаний з відпочинком, новими враженнями, задоволенням. На сьогодні туризм є невід'ємною частиною життя людини, оскільки пов'язаний з закономірним бажанням людини мандрувати та відвідувати нові місця, країни, ознайомлюватися з унікальними природними та рекреаційними ресурсами, а також культурними та етнографічними особливостями населення.

Екстремальний туризм є одним з найперспективніших у світі, оскільки розвивається швидкими темпами. Все більше людей надають перевагу

активному відпочинку, що передбачає подолання труднощів та небезпек, які чатують на туриста. Причому це стосується не тільки професіональних туристів, для яких ризик – це стиль життя, а й для простих людей.

На світовому ринку туристичних послуг екстремальний туризм користується великим попитом, крім того, для свого розвитку він не потребує значних фінансових витрат та дозволяє з року в рік у декілька разів збільшити пакети пропозицій відпочинку, пов'язаного з активними подорожами. В Україні в цілому й Закарпатській області зокрема є значний потенціал для розвитку екстремальних видів відпочинку, проте він недостатньо розвинений. Хоча деякі вітчизняні туристичні організації й пропонують та організують саме екстремальні тури, проте форми екстремального туризму в більшості є маловідомими як для вітчизняних туристів, так і для місцевого населення, тому до них сформоване здебільшого негативне ставлення.

Питанням ефективного розвитку екстремальних видів туризму приділили увагу такі вітчизняні науковці, як А.Романов, Ю.Дмитрієвський, Я.Арін, В.Гуляєв. У їхніх працях проаналізовано розвиток екстремального туризму окремо по різних країнах, що є важливим для запозичення іноземного досвіду. Проте дана тема, враховуючи її актуальність, в Україні є малодослідженою і потребує наукового опрацювання.

Метою статті є описати найбільш відомі види екстремального туризму та охарактеризувати стан їх розвитку в Закарпатській області.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати екстремально-курортний потенціал Закарпатської області; виділити найпоширеніші види екстремального туризму, що користуються попитом на світовому ринку, та окреслити перспективи їх розвитку в Закарпатській області; розглянути способи їх популяризації на ринку туристичних послуг.

Туристична індустрія постійно розвивається й удосконалюється, пропонуючи все нові види послуг туристам, особливо молоді, якій вже недостатньо традиційних видів туризму, оскільки більшість молодих людей прагне не до комфортного, спокійного відпочинку, а навпаки, до активних й цікавих видів відпочинку. Активні види туризму включають відпочинок і подорожі, розваги, спорт, що передбачає значне фізичне навантаження, тому недоступне для всіх категорій туристів. Ще більше навантаження як фізичне, так і психологічне передбачають екстремальні види туризму.

Мотиви для заняття саме екстремальним туризмом різні: це отримання адреналіну, тренування волі до досягнення цілей та ін., проте найважливішим є отримання незабутніх вражень.

Якщо в Європі екстремальні види туризму найбільш популярними й масовими стали в кінці 80-х років ХХ століття, то для України екстремальний туризм – відносно нове явище, яке розвивається й набуло популярності не тільки серед професіоналів, а й серед простих туристів з початку ХХІ століття.

Проте даний вид туризму все більше захоплює населення, набуваючи масового характеру. Найбільш привабливими регіонами в цьому плані є: Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська області та АР Крим.

При належному підході розвиток екстремального туризму сприятиме збільшенню внутрішнього туризму, а при правильній маркетинговій політиці та організації рекламної діяльності на зовнішньому ринку – й міжнародного туризму. Це сприятиме збільшенню прибутків до бюджету та популяризації країни й регіону на світовому ринку туристичних послуг. Основною передумовою для розвитку даного виду туризму є якість та безпека пропонованих послуг.

У Закарпатській області достатньо багато місць, де щорічно проводять організований екстремальний відпочинок та екстремальні змагання. До таких місць належать: м.Мукачево, місцевість санаторію «Карпати» та санаторію «Синяк», м.Ужгород, місцевість Невицького замку, також околиці річки Боржави, гори Стой та гори Говерли.

У Закарпатській області найбільш розвиненими видами екстремального туризму є: альпінізм (скелелазіння) та гірсько-пішохідний туризм; спелеологія; гірськолижний спорт, в т.ч. сноуборд; рафтинг (сплав по гірських річках); парапланеризм та дельтапланеризм.

Розглянемо екстремальні види туризму по групах.

Найбільш популярними в Закарпатській області є гірські види екстремального туризму. Найбільш екстремальним видом відпочинку вважається альпінізм (сходження на вершини гір), причому долаються різноманітні перешкоди різного ступеня важкості, пов'язані з умовами місцевого рельєфу й клімату.

Гори Карпати на території Закарпатської області є надзвичайно сприятливі для альпінізму та гірськолижних видів спорту, оскільки є порівняно безпечними. Наприклад, г.Кавказу, г.Уралу є більшими за Карпати, проте вони не є безпечними в плані розвитку спортивного туризму, оскільки відрізняються різкими схилами, провалами та ін. небезпеками. В Закарпатті найбільш скелясті гори – це Горгани, вони найменше відвідувані туристами навіть з метою екскурсії. Практично всі інші гори регіону є безпечними та придатними для розвитку альпінізму, але за умови погодження маршруту з місцевими рятувальними загонами та дотриманням правил техніки безпеки. Найбільш відвідувані гори з метою альпінізму – це гори на території Воловецького, Міжгірського, Рахівського, Великоберезнянського, Свалявського та Мукачівського районів. Однією з проблем розвитку альпінізму в Закарпатській області є недостатня кількість досвідчених інструкторів.

З кожним роком збільшується кількість туристів, метою відпочинку яких є гірські лижі та сноубординг (спускання по снігу з гірських схилів на спеціально обладнаній дошці). Найвищою гірськолижною базою Українських Карпат є Драгобрат, де два бугельні витяги кілометрової довжини ведуть з висоти понад

1300 м майже на вершину гори Стіг (1704 м).

У Закарпатській області є досить високого рівня гірськолижні курорти з наявним сервісом, що дозволяє і в подальшому успішно розвивати гірські екстремальні види туризму. Позитивним моментом є те, що протягом останніх років збудовано та введено в дію сучасні якісні підйомники та крісельні дороги, відкриті комфортабельні сучасні гірськолижні заклади розміщення.

До наземних видів екстремального туризму відносять спелеологію, кінний і мисливський туризм, пішохідний і комбінований автобусно-пішохідний туризм (трекінговий маршрут), маунбайкінг, Х-гонки, спортивне орієнтування, автотур-ралі та мототуризм (по гірському бездоріжжі), виживання в дикій природі.

Спелеологія – це вивчення порожнин штучного походження. Активним дослідженням печер на Закарпатті почали займатися в кінці 1990-х. Зараз спелеологія в Закарпатті активно розвивається і викликає все більше зацікавлення, проводяться різноманітні дослідження та змагання.

У Закарпатській області нараховуються десятки печер, однак відомі та доступні туристам без спеціального спорядження лише декілька з них, решта відкрита тільки для досвідчених спелеологів. Найбільш сприятливі для розвитку спелеології об'єкти: карстові печери біля с. Княгиня (Великобerezнянський район); карстова печера з прозорими стінами кальциту (поблизу с.Мала Уголька Тячівського району недалеко від височини Погар); карстова «Перлинова печера» (неподалік с.Мала Уголька на вододілі річок Мала та Велика Угольоки), закладена у юрських мармуризованих вапняках. Найбільшою печерою є печера «Дружба» (довжина близько 900 м), розташована на території Тячівського району [1; с.30].

Кінний туризм можна розвивати на території всіх районів області. Нині кінний туризм є популярним видом екстремального туризму, ним займаються незалежно від вікової категорії та роду занять. За кордоном поширеними є кінні тури, які включають заздалегідь прокладений тривалий маршрут з подоланням перешкод по горах, лісах, через бурхливі ріки. Часто пропонують тури багатоденної верхової їзди по складній місцевості, де не може проїхати жоден транспортний засіб, навіть гірський велосипед.

Мисливський туризм – це елітний вид туризму, який також можна розвивати на території всіх районів Закарпаття. Даний тип туризму зазвичай пов'язаний з дуже високим рівнем особистого споживання, тому робить прибутковою ціленаправлену роботу навіть з невеликими групами.

Трекінговий маршрут буквально означає «піший похід». Трекінг – це відпочинок у русі, у подорожі. Пішохідний туризм надає можливість побачити природу та ознайомитися з побутом місцевого населення самостійно. При плануванні такого маршруту необхідно враховувати вік туристів та кількість днів, які вони готові провести в русі. Майже вся територія Закарпаття є сприятливою для таких комбінованих походів, кожен район області є по-

своєму цікавим та колоритним як у плані забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами, так і в плані місцевої самобутності населення.

На світовому ринку туристичних послуг дуже популярним сьогодні є туризм по особливо небезпечних маршрутах (гірських, рівнинних). Створення розгалуженої системи як гірських спортивних маршрутів, так і різноманітної за характером інфраструктури активного відпочинку (траси для велогонок та ін.) біля відповідних засобів розміщення дозволить сформувати стійкий попит на відпочинок у період літнього сезону на найрізноманітніших сегментах ринку.

Маунтбайкінг або гірський (спортивний) велосипед – передбачає спуск з гори на велосипеді, подолання перешкод через каміння, швидкісний проїзд через небезпечні місця (кручі), швидка їзда по трасі з трамплінами та іншими перешкодами, подолання місцевості з багатьма гірками й підйомами, (як штучними, так і природними). Для Закарпатської області доцільно проводити такі велотури за участі як вітчизняних, так й іноземних маунтбайкерів, можна й у формі змагань.

X-гонки або екстремальні гонки – проводяться переважно для команд, які складаються з професіоналів, котрі настільки добре фізично й професійно підготовані, що можуть займатися скелелазінням, рафтингом, долати перешкоди на велосипеді, коні та ін. За кордоном X-гонки – це переважно командна гра, де учасники об'єднуються при змаганні з метою якнайшвидшого подолання 3-4 км, використовуючи свої спортивні навички.

Спортивне орієнтування - це складний багатокомпонентний вид спорту, суть якого полягає в орієнтуванні на місцевості за допомогою карти та компасу, якнайшвидше подолання дистанції та знаходження заданих контрольних пунктів. На Закарпатті змагання зі спортивного орієнтування зазвичай проводяться в районі Невицького замку.

Такий вид активного відпочинку, як ралі на джипах або мотогонки по безлюдній місцевості необхідно обмежувати, оскільки велике навантаження на навколишнє середовище та негативний довготривалий ефект, шум, може нанести непоправну шкоду природі. Такі специфічні раллі доцільно проводити на спеціально відведених та підготовлених трасах, що дозволить гарантувати екологічну безпеку для навколишнього середовища та безпеку туристів.

На сьогодні великим попитом користуються комбіновані тури – це сумісне проведення в одному маршруті трекінгу, рафтингу, вело- та кінного туризму.

Виживання в дикій природі або джайлоо-туризм належить швидше до екзотичного екстремального відпочинку. Фактично це школа виживання в екстремальних умовах автономного існування. Цей захоплюючий вид туризму в Закарпатті найбільш доцільно розвивати в гірській місцевості з пропозицією відвідин чабанських колиб, прогулянки в горах і на пасовищах.

До повітряних видів екстремального туризму належать: парашутний спорт, політ на повітряних кулях, дельтапланеризм та парапланеризм.

Парашутний спорт включає: класичний парашутизм (прижки на точність

приземлення); групову акробатику (побудова при польоті максимальної кількості різних фігур командою з декількох парашутистів); купольну акробатику (побудова формацій з куполів розкритих парашутів); фристайл (показ спортсменами різних фігур у вільному падінні).

Повітряні кулі (теплові аеростати) здатні підніматися на висоту до 1000 м. Дальність повітроплавання залежить від сили вітру (в основному 20-30 км).

У Закарпатській області ідеальні передумови для такого неординарного виду спорту, як дельтапланеризм та парапланеризм. Найбільш сприятливими умовами є території Рахівського, Перечинського, Великоберезнянського та частково інших районів області, зокрема с.Ждинієве Воловецького району.

До водних видів екстремального туризму відносять: рафтинг (спуск по гірських річках на байдарках), каякінг.

Рафтинг – спуск по гірських річках на байдарках (Виноградівський, Перечинський, Великоберезнянський, Ужгородський райони). Гірські річки Карпат, особливо навесні, повноводні й дуже підходять для тренувань. На перспективу доцільно розробляти рафтинг-тури різної категорії складності. Застосовують від 1-2 розслабленої до 6-ої категорії складності.

Все більшої популярності на світовому ринку туристичних послуг набуває каякінг. Цей вид спорту розрахований на одну людину. Розрізняють три основні його напрямки: слалом, родео та сплав. Слалом – це вміння маневрувати на каяці, відчуваючи шлюпку й воду; родео – виконання різних трюків на шлюпці за рахунок особливостей рельєфу ріки; сплав – водний похід по гірській річці, часто з елементами гри, де необхідно подолати перешкоди у вигляді бочок, водяних валів та інших перешкод.

Сучасні вітчизняні туристичні фірми часто під видом екстремальних турів пропонують на ринку просто тури активного відпочинку та цікавих подорожей. Тобто майже відсутній комплексний та детальний підхід до організації екстремальних турів, повністю враховуючи його специфіку, як це робиться за кордоном. Також значною прогалиною у діяльності вітчизняних туристичних фірм є відсутність спрямованості на міжнародний ринок, фактично відсутня робота по залученні у регіон іноземних туристів-екстремалів. Враховуючи прикордонне географічне розташування Закарпатської області поблизу країн-членів ЄС, традиційні тривалі добросусідські відносини з ними, а також наявність попиту в іноземних туристів на екстремальний відпочинок та інтерес до регіону, важливим є вивчення запитів іноземних туристів-екстремалів, розроблення й впровадження екстремальних турів та пропозиція їх на зовнішньому ринку туристичних послуг. За умови чіткого визначення та розуміння екстремального туризму, ретельної розробки і дотриманні всіх необхідних правил, правильно проведеної маркетингової політиці та рекламно-інформаційній діяльності можна розраховувати на значний приток як вітчизняних, так й іноземних туристів-екстремалів. Витрати на рекламу й просування такого специфічного продукту, як показує закордонний досвід,

сповна окуповуються і багато в чому визначають прибутковість галузі.

Отже, нами охарактеризовано найбільш поширені види екстремального туризму, які користуються попитом на світовому ринку туристичних послуг та які можна успішно розвивати на території Закарпатської області.

Екстремальний туризм постійно розвивається, весь час з'являються нові його різновидності. Порівняно з Україною та Закарпатською областю екстремальний туризм у закордонних країнах розвинений набагато краще. Проте і для вітчизняного ринку туристичних послуг його розвиток при належному підході є перспективним.

Список використаних джерел:

1. Грушка О.Р. Туристичне краєзнавство: Монографія / О.Р.Грушка. – К.: Либідь, 2008. – 270 с.

УДК 339.138:338.48

Ю.Б.Чаплінський, к.е.н.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

**МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

У статті, на основі системного підходу, досліджено особливості розробки та реалізації моделі управління маркетинговою діяльністю туристичного підприємства. Розглянуто основні принципи, методи, етапи, організаційні структури та функції управління маркетингом туристичного підприємства.

В статье, на основе системного подхода, исследованы особенности разработки и реализации модели управления маркетинговой деятельностью туристического предприятия. Рассмотрены основные принципы, методы, этапы, организационные структуры и функции управления маркетингом туристического предприятия.

In the article, on the basis of approach of the systems, the features of development and realization of case of tourist enterprise marketing activity frame are investigational. Basic principles, methods, stages, organizational structures and functions of management of tourist enterprise marketing, are considered.

Ключові слова: маркетинг, управління маркетингом, туристичне підприємство, методи управління, етапи управління, організаційні структури, функції управління маркетингом.

Управління маркетинговою діяльністю – складне організаційне і соціально-економічне явище. Це довгостроковий процес діяльності, який має враховувати можливу зміну стану об'єкта управління, появу новітніх закономірностей, принципів і методів, які складають предмет науки. Управління маркетинговою діяльністю туристичного підприємства включає знання, навички, уміння, інформаційні і людські технології ділового спілкування дійсних та потенційних споживачів туристичного продукту і менеджерів підприємства.

Аналіз особливостей управління маркетингом та розробки моделі цього процесу проводився у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких доцільно виокремити: О.Азарян [1], А.Барішева [2], В.Богалдина-Малих [3], А.Дуровича, А.Копанева [4], Н.Жукову [5], В.Квартальнова [6], Ф.Котлера,